

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

А. С. Криклій,
д. е. н., професор
І. О. Лютий,
д. е. н., професор
О. М. Юрчук,

аспірант, кафедра фінансів, грошового обігу та кредиту
економічного факультету,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Досліджено особливості та діалектичний взаємозв'язок категорій ефективності та конкурентоспроможності, їх вплив на економічну спроможність та діяльність банків як суб'єктів ринку фінансових послуг. Запропоновано підходи щодо визначення рейтингу економічної спроможності банків.

The article deals with the features and dialectical interconnection of such categories as efficiency and competitiveness, their influence on economic solvency and activity of banks as subjects of the financial services market. The author offers several approaches concerning bank economic solvency rating.

В епоху глобалізації та інтеграції фінансових ринків особливої актуальності набула проблема забезпечення конкурентоспроможності та ефективності банків. Завдяки різкому збільшенню транскордонних переміщень товарів, капіталів, персоналу, послуг та інформації межі багатьох ринків і сфер бізнесу активно розмиваються, відбувається їх взаємна конвергенція. Зі зростанням міжбанківської конкуренції ринки визначаються скоріше з точки зору споживачів, а не послуг. Ринкова ефективність у значній мірі залежить від споживачів, а портфель послуг перестає бути критерієм диференціації банків. Тому гостро постала необхідність переосмислення банками стратегії формування портфеля конкурентних фінансових послуг і визначення свого місця на ринку. Банки, конкуруючи між собою за залучення і розширення ресурсів, розширення клієнтської бази, заохочують клієнтів новими послугами, забезпечують їх цілодобову доступність клієнтам і прагнуть до максимізації кількості трансакцій.

Попри актуальність проблеми ефективності та конкурентоспроможності як для окремого банку, так і для економіки країни в цілому, наукові дослідження цим питанням приділяють досить мало уваги. У вітчизняній економічній літературі ще не вироблено єдиного підходу щодо визначення економічної сутності цих категорій. Очевидним є досить низький рівень вживаності цих параметрів у банківській практиці, що, в певній мірі, пояснюється умовами розвитку банківської системи країни. Адже становлення вітчизняної банківської системи відбувалося практич-

но експериментальним способом: комерційні банки досить легко створювалися і розпочинали свою діяльність, а теоретичне осмислення отриманих результатів їх діяльності відбувалося лише через деякий час (іноді лише при погіршенні фінансового стану банків).

У наукових працях загальноекономічного спрямування основна увага також приділяється не ефективності та конкурентоспроможності учасників ринку, а, насамперед, загальним питанням конкуренції в ринковій економіці, конкурентоспроможності та рентабельності товарів (послуг), прибутковості, надійності та фінансовій стійкості фірм тощо. Можливо, на заваді стає вдавана очевидність змісту категорій конкурентоспроможності та ефективності фірм для одних дослідників або їх близькість (а іноді — тотожність) для інших. Крім того, можна констатувати багатогранність проблеми конкурентоспроможності та ефективності, різні аспекти якої різнобічні фахівці досліджують на макро-, мезо та мікрорівнях. На нашу думку, все це лише підкреслює складність, міждисциплінарний та міжгалузевий характер цієї проблеми, а також нагальної необхідності синтезувати теоретичні та прикладні розробки.

Конкурентоспроможність і ефективність — це системні характеристики діяльності банку на ринку фінансових послуг. А тому дослідження проблеми ефективності та конкурентоспроможності банків вимагає комплексного підходу. З огляду на недостатність теоретичних і практичних розробок з питань ефективності та конкурентоспроможності банків, доцільно зверну-

тись до відповідних наукових розробок з управління підприємствами.

Проведений аналіз сучасної економічної літератури показав, що автори виділяють декілька груп показників конкурентоспроможності та ефективності підприємств. Одні дослідники ефективність визначають як певний синтез рентабельності продукції, швидкості обороту обігових коштів, ліквідності активів, прибутковості бізнесу, частки ринку. Інші більш загальним поняттям вважають конкурентоспроможність, яка відображає організаційно-технічний рівень і рентабельність виробництва, конкурентоспроможність продукції, продуктивність праці. Нерідко автори вказують на певну тотожність критеріїв конкурентоспроможності та ефективності, розглядають рекомендовані ними критерії як однопорядкові та рівнозначні.

Зокрема, В. Белоусов [1] до критеріїв конкурентоспроможності фірми відносить ділову активність і ефективність діяльності та групує можливі критерії за окремими елементами комплексу маркетингу (продукт, ціна, доведення продукту до споживача, маркетингові комунікації виводу продукту на ринок). Є точка зору, що конкурентоспроможність організації визначається якістю продукції, її відносною ціною, потужністю мережі збуту, просуванням продукції на ринок [8]. До основних критеріїв конкурентоспроможності фірми І. Максимов [4] відносить ефективність її виробничої діяльності, фінансове становище, конкурентоспроможність продукції, ефективність організації збуту і просування товару на ринок. Пропонується також враховувати критерії, що відображають в динаміці ступінь задоволення потреб споживача та ефективність виробництва. Обґрунтовуючи вибір чинників для проведення маркетингових досліджень і стратегічного аналізу, А. Томпсон-мол., Дж. Стрікланд, Д. Крєвенс вважають, що результативність діяльності фірми на ринку характеризують атрибути якості та інноваційності продукції, фінансові ресурси і витрати в порівнянні з конкурентами, виробничі потужності, технології, ефективність маркетингу [3, 6]. Серед факторів конкурентоспроможності виділяють і показники, що характеризують стан конкретного ринку (легкість доступу, місткість, однорідність, рівень конкуренції), його позиції в регіоні, країні, а також конкурентоспроможність регіону, галузі і країни в цілому. Критерієм результативності конкурентоспроможності організації більшість авторів вважає частку ринку, яку займає дана фірма, і пов'язані з нею показники.

Російський вчений Р. А. Фатхутдінов індикаторами конкурентоспроможності вважає відносну частку ринку, витрати, унікальні властивості продукції, ступінь освоєння технологій, методи продажу, імідж. Серед факторів ефективності — якість виробничих процесів і управління, інтелектуальний потенціал, інноваційна активність, рівень застосування інформаційних технологій, соціально-економічна ефективність фірми, організаційно-технічний рівень виробництва, конкурентоспроможність технологій, персоналу, товарів (послуг) і фірми в цілому [7].

Як бачимо, залежно від своїх наукових поглядів і сфери досліджень, ав-

тори обґрунтовують різну множину чинників конкурентоспроможності та ефективності підприємств, намагаючись розвинути їх для конкретних напрямів діяльності. Очевидно, що саме поняття "конкурентоспроможність", до якого б суб'єкта економіки воно не застосовувалося, означає його потенційну або реальну можливість, уміння витримати конкуренцію. Економічна теорія розглядає конкуренцію як силу, яка сприяє ідеальному вирішенню проблеми економічної ефективності фірми. Тим самим поняття конкурентоспроможності позв'язується в першу чергу, з поняттям ефективності функціонування фірми.

Однак сучасне підприємство — це складна динамічна система, яка характеризується множиною взаємозв'язаних і взаємозалежних елементів, орієнтованих на досягнення загальної мети діяльності фірми. З іншого боку, підприємство є відкритою системою, яка розвивається і взаємодіє із зовнішнім середовищем за допомогою багатьох процесів та з урахуванням інформаційних потоків і всієї сукупності відносин, що пов'язують її з іншими суб'єктами ринку.

Численні дослідження в області стратегічного менеджменту, окрім внутрішніх і зовнішніх груп чинників конкурентоспроможності та ефективності, вказують на вагомість динамічних здібностей підприємств. Адже для успіху на конкурентному ринку, компанії, насамперед, повинні бути здатні оперативно створювати необхідні активи (товари, послуги) і розвивати їх згідно з вимогами часу. На нашу думку, саме слабкі динамічні здібності (низький інноваційний потенціал, повільна адаптація до змін на ринку, незграбність в управлінні знаннями та їх патентна незахищеність) є однією з найвагоміших причин низької конкурентної позиції більшості вітчизняних компаній.

Часто вважають, що конкурентоспроможність об'єкту характеризує корисний ефект цього об'єкта порівняно з об'єктами-конкурентами, який як результат діяльності фірми може бути оцінений лише на реальному ринку. Однак за такого підходу, як підкреслює Р. А. Фатхутдінов, процес управління організацією як складною системою в певній мірі зосереджується лише на "виході", а стратегічний аспект управління нівелюється. Конкурентну він розуміє як процес управління суб'єктом своїми конкурентними перевагами для досягнення запланованої мети. А тому він розрізняє конкурентоспроможність стратегічну (визначається при розробці стратегії фірми — це "вхід" системи), тактичну (у процесі діяльності), операційну (на виході системи), фактичну (на ринку). Тобто конкурентоспроможність організації — це результат комплексного управління, яке охоплює "вхід" системи, внутрішні процеси і зовнішні фактори. Причому конкурентоспроможність повинна виступати не лише як результат, але й як процес, який підлягає безперервному управлінню, може описуватися кількісними параметрами і бути системою категорією.

Однак економічна теорія досить часто категорію конкурентоспроможності розглядає як дискретну характеристику фірми, наявність якої є фактором розширення або утримання позицій фірми на ринку, а відсутність — "витіснення" з

ринку конкурентами. Будь-які проміжні стани, що дозволяють розглядати конкурентоспроможність як процес змін в організації, до уваги не беруться. На нашу думку, важливою особливістю конкурентоспроможності є її еволюційна природа: будь-яка фірма досягає високих конкурентних позицій не одномоментно, а лише у процесі змін, які можуть бути зупинені лише у разі відмови від конкурентної боротьби, що еквівалентно втраті конкурентних позицій чи навіть припиненню діяльності фірми. До того ж процес змін впливає на структуру бізнесу і активи фірми, що свідчить про взаємообумовленість конкурентоспроможності фірми та її еволюції як суб'єкта ринку. Еволюційна природа конкурентоспроможності стає особливо виразною і зрозумілою в епоху трансгранично-прозорої глобальної економіки з її надзвичайно суттєвим впливом зовнішнього середовища, яке продукує переважну частину інформації, що значно підсилює синергійний ефект змін і прискорює еволюційні процеси.

В умовах динамічних змін на ринку вагомим фактором успішної діяльності фірми є стійка конкурентоспроможність, яка, на нашу думку, може бути досягнута лише тоді, коли вона базується на ефективності підприємства. Тобто конкурентоспроможність та ефективність є динамічними характеристиками фірми, які, взаємодіючи, доповнюють і підсилюють одна одну.

Згідно з теорією ефективної конкуренції найбільш конкурентоспроможними є ті підприємства, які найкращим чином організували роботу всіх виробництв і служб. На ефективність їх діяльності впливає безліч чинників — ресурсів, витрат та доходів підприємства. Оцінка ефективності роботи кожного підрозділу передбачає оцінку ефективності використання ними цих ресурсів. Сформовані конкурентні переваги фірми також є результатом реалізації потенціальних можливостей, досягнутих у процесі її ефективної діяльності. Отже, категорія конкурентоспроможності, ґрунтуючись на ефективності, містить в собі дещо складніші взаємозв'язки окремих характеристик аналізованих об'єктів.

Таким чином, для активних економічних суб'єктів ринку, зокрема банків, ефективність як мета їх діяльності є результатом реалізації конкурентних переваг на ринку. Конкурентоспроможність є не лише функцією ефективності, але й сама є, по суті, стратегічною ефективністю. Разом з тим, за своєю економічною суттю, ці категорії дещо різні за змістом і кожна з них має складну ієрархічну структуру, причому очевидним є перетин низки показників, які є чинниками для обох категорій. Тому для оцінювання діяльності банку необхідно виявити чинники конкурентоспроможності і ефективності та дослідити діалектичний взаємозв'язок і взаємообумовленість цих категорій, а також їх функціональний вплив на результати, досягнуті банком.

Таким чином приходимо до висновку, що конкурентоспроможність і ефективність, за їх економічним змістом, доцільно віднести до різних аспектів діяльності банку. Тому для інтегральної оцінки діяльності банку необхідно застосувати системний підхід, комплексно дослідивши множину чинників, які характе-

ризують взаємопов'язану пару категорій "ефективність" — конкурентоспроможність", їх вплив на результати і місце банку на фінансовому ринку. Враховуючи ієрархічність категорій конкурентоспроможності та ефективності, взаємозв'язок між ними та їх чинниками представимо у вигляді єдиної структури (рис. 1). Обидві категорії містять у собі комплекс економічних показників, які загалом характеризують ресурсні можливості банку, його фінансовий стан, перспективи, місце на ринку і суспільне становище. Множина цих показників, на нашу думку, у певній мірі відображає економічну спроможність банку як суб'єкта ринку, його готовність успішно функціонувати в ринковій економіці, добуваючись поставлених цілей, неухильно підвищуючи свою ефективність і конкурентоспроможність. Отже, економічна спроможність є передумовою, основою і результатом діяльності банку. Узагальнений критерій економічної спроможності та успішності діяльності банку на ринку фінансових послуг може бути представлений у вигляді деякої суперпозиції критеріїв, які визначаються чинниками ефективності та конкурентоспроможності банку.

Для розвитку банківського бізнесу та управління ним важливо розробити методологію кількісної оцінки конкурентоспроможності та ефективності банку як учасника конкурентного ринкового середовища. Адже постійне зростання взаємозалежності фінансових ринків та їх учасників, підвищення ризиків банківської діяльності, посилення ролі своєчасних і оперативних управлінських рішень обумовлюють пошук нових підходів до вирішення задач фінансового менеджменту, розробки ефективних методів моніторингу діяльності банківського сектору і окремих фінансових інститутів з метою прийняття рішень щодо тактики і стратегії подальшого розвитку, своєчасного відстеження моменту можливого настання фінансової кризи і здійснення ефективних заходів для виходу з неї.

Економічна наука і банківська практика володіють арсеналом методів функціонального, структурного і факторного аналізу та інтегральної оцінки загальних результатів діяльності банків. Комплексна оцінка діяльності банків — економічних систем складної структури, що мають стохастичну природу і множину взаємозв'язаних елементів, вимагає застосування сучасних аналітичних прийомів і методів, які враховують специфіку банківської справи, адекватно розкривають процеси формування грошових потоків і фінансовий стан банку. Тому поряд з методами традиційного аналізу важливе місце займає економіко-математичне моделювання і статистичний аналіз, а їх необхідною складовою є статистична інформація. Однак інформація не завжди достатньо структурована, чимало показників мають неявні та непрозорі взаємозв'язки, а вибір найбільш значущих показників досить важко однозначно формалізувати.

До того ж на етапі становлення і бурхливого розвитку ринку фінансових послуг досить важко забезпечити статистичну однорідність вибірки даних: протягом 3—5 років чимало банків змінюються настільки, що, взагалі кажучи, їх доцільно розглядати як різні об'єкти спостереження. Змінюється ринкове оточен-

ня банків, їх ринкова позиція, ризику, однак головна причина цих змін часто не визначається стратегією і тактикою банку, а є зовнішньою. Так передісторія об'єктів спостереження перестає бути незалежною, а тому в класичному розумінні ймовірності не зовсім коректно говорити про статистичну вірогідність тієї або іншої події, пов'язаної з випадковою величиною частки ринку, доходу банку тощо. Можливо, саме тому більш широке практичне застосування знайшли не сучасні методи економіко-математичного моделювання, а експертні методи, які, по суті, також засновані на ймовірності, адже суб'єктивні оцінки експертів опираються на їх розуміння передісторії досліджуваних об'єктів та перспективи їх ймовірного розвитку.

Суттєвою особливістю банку, як і всіх складних економічних структур, є активна участь у процесі підготовки, вибору і прийняття рішень людьми, психологічні та емоційні особливості яких досить важко формалізувати, а також використання нетривіальних алгоритмів у системі управління. Ці фактори також суттєво ускладнюють вибір методології інтегральної оцінки діяльності банків.

Одним із найбільш вживаних інструментів порівняльного аналізу та узагальненої оцінки сучасних економічних систем є рейтинг — узагальнена характеристика об'єктів-учасників за певною ознакою (узагальненим критерієм якості об'єктів) і впорядкування учасників відповідно до значень даної ознаки або розташовування їх по певних групах (класах).

У системах банківського моніторингу країн ринкової економіки рейтинги широко використовують для узагальненої характеристики місця банку на ринку, його фінансової стійкості тощо. При цьому рейтинги — це певні комплексні характеристики банків, як однорідних елементів банківської системи, які розраховуються на основі вибраних показників і згідно прийнятої методики, відображаючи місце кожного банку по відношенню до інших. Суттєва особливість полягає в тому, що рейтинг не лише є індикатором поточного стану банку, а й своєрідним критерієм його розвитку. На основі рейтингів здійснюється оцінка фінансового стану банку, формується його публічний імідж як стабільної та надійної кредитної установи. Тому застосуванню рейтингів для оцінки діяльності банків приділяється надзвичайно велика увага. Все це спонукає органи державного управління та банківського нагляду, асоціації банків і безпосередньо самі банки розвивати рейтингові системи оцінки фінансового стану банків.

В банківській практиці рейтинги вперше почали застосовуватися в США. Спершу Федеральна резервна система, Управління контролера грошового обігу і Федеральна корпорація страхування депозитів використовували власні системи оцінки стійкості банків. Зі стандартизацією цих систем в 1979 р. було створено єдину рейтингову систему CAMEL. З 1997 р., після доповнення системи компонентом "чутливість до ринкового ризику" (Sensitivity to market risk — S), ця методологія загальновідома як CAMELS і є прикладом успішної рейтингової системи інсайдерського типу. Нині CAMELS — важливий інструмент органів банківського нагляду багатьох країн. Система

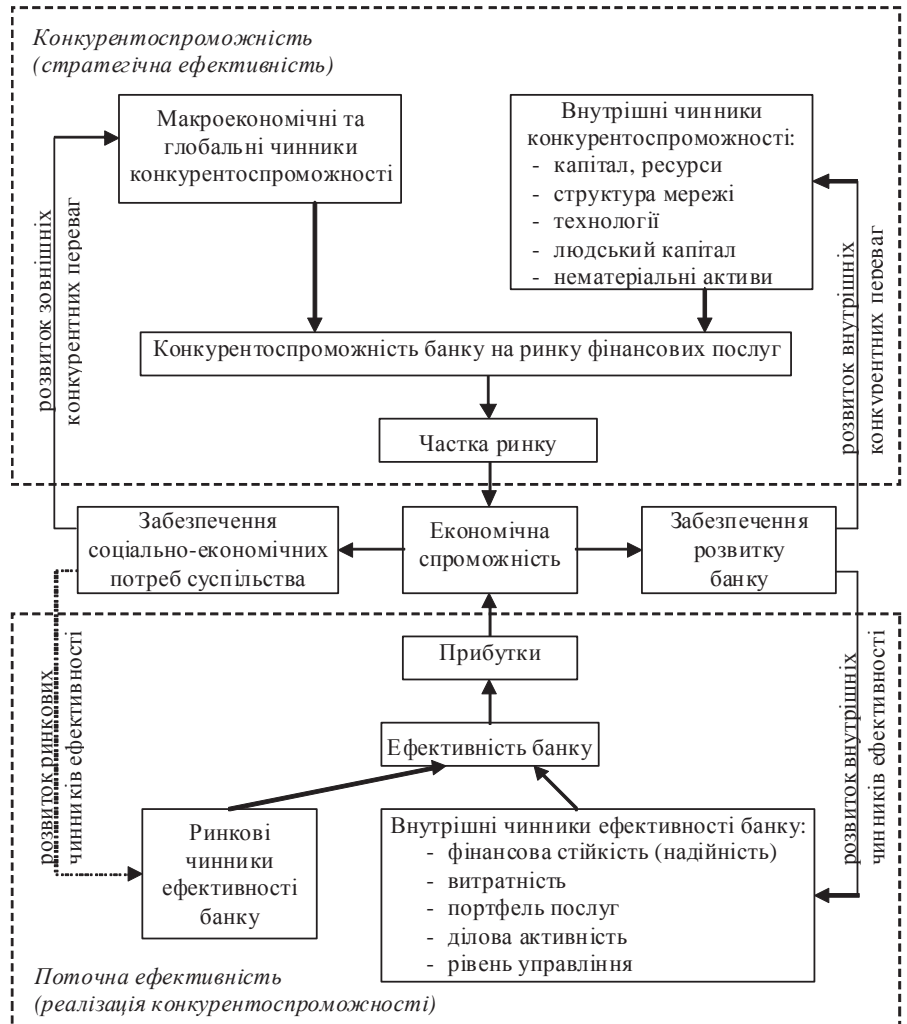

Рис. 1. Діалектичний взаємозв'язок конкурентоспроможності та ефективності банку

передбачає безпосереднє вивчення всіх аспектів діяльності банку багатьма фахівцями і аналіз значних обсягів даних. Все це, а також відсутність прийнятих стандартів для формування експертами однозначних висновків при оцінці критеріїв розвитку банків за умов нестабільної економічної ситуації, затрудняє більш широке застосування системи. Певні проблеми пов'язані з кваліфікованим аналізом і оцінкою якості активів, стабільної частини депозитів тощо. Досить суб'єктивно оцінюється рівень менеджменту. Не передбачено забезпечення публічності результатуючих рейтингів.

Існують інші методи, які, як правило, є проблемно-орієнтованими системами, що поєднують економіко-математичні методи та експертні оцінки. Низку національних систем рейтингів банків створено в США. Однією з найвідоміших є рейтингова система В. Кромонава, яка спирається на аналіз даних балансів банків і досить повно відображає фінансово-економічні аспекти їх діяльності [5]. Певним розвитком цієї методики є рейтингова система О.Б. Ширинської, хоча вона пропонує дещо інші пріоритети оцінок, а суттєве нововведення якої — врахування частки прострочених позичок у кредитному портфелі банку [9].

Загалом сучасні рейтингові системи — це ефективні засоби регулярного аналізу банків. Комплексність та ефективність сучасних методик забезпечує застосування не лише суто фінансово-

банківської статистики, а й макроекономічних показників, що характеризують зовнішні чинники розвитку фінансового ринку як невід'ємної складової економіки. Однак це різко збільшує обсяги обробки інформації при побудові рейтингу. Впровадження в аналітичні системи сучасних економіко-математичних методів дозволило знизити витрати на оцінку діяльності банків та підвищити оперативність цих процедур.

НБУ та вітчизняні банки також розробляють власні системи аналізу. До того ж отримання банками України міжнародних рейтингів відомих агентств — теоретично і практично важка задача. Провідні рейтингові агентства (S&P, Moody's, Fitch Ratings) присвоїли Україні невисокий суверенний рейтинг, що автоматично відносить вітчизняні компанії до "неінвестиційної" категорії міжнародної шкали: рейтинг емітента (позичальника, боргового інструмента), зазвичай, не перевищує суверенного рейтингу країни походження емітента. Так, на 2008 р. довгострокові рейтинги Moody's за зобов'язаннями в іноземній валюті 22 провідних банків — лише на високоспекулятивному рівні B2. Тому в країнах з перехідною економікою зникає основна перевага міжнародного рейтингу, зокрема, кредитного — співставимість рівня ризику всіх позичальників незалежно від країни їх походження. У той же час інвестор, насамперед національний, може вважати

**Таблиця 1. Інформація про рейтинг банків України
(вибірка станом на 01.07.2008 р.)**

Банк	Активи		Загальна ліквідність		Достатність капіталу		Надійність	
	місце в групі	млн грн.	місце в групі / загальне	значення показника	місце в групі / загальне	значення показника	загальне місце	значення показника
Група 1 (розміщено в списку відповідно до обсягу активів)								
Приватбанк	1	68019.20	7 / 99	1.126586	6 / 106	0.119626	108	0.13
Райффайзен Банк Аваль	2	48652.50	6 / 96	1.126647	7 / 105	0.119382	110	0.13
Укрсиббанк	3	41212.30	13 / 120	1.099104	9 / 94	0.115232	101	0.13
Укрсоцбанк	4	35901.10	11 / 112	1.106764	8 / 96	0.118331	100	0.13
Укрексімбанк	5	34406.60	12 / 123	1.099608	12 / 109	0.108035	112	0.12
Надра	6	23745.50	15 / 129	1.085444	14 / 127	0.099982	128	0.11
Ощадбанк	7	23671.90	9 / 110	1.111691	15 / 132	0.090996	133	0.10
ОТП Банк	8	22693.70	16 / 134	1.079177	16 / 133	0.090840	134	0.10
Аль-фа-Банк	9	19185.10	8 / 114	1.113980	5 / 103	0.120974	111	0.13
БрокБізнесбанк	10	16519.90	3 / 73	1.164863	3 / 76	0.142460	68	0.17
Група 4 (розміщено в списку відповідно до рівня надійності)								
Приватінвест	65	63.79	2	3.559075	1	0.901059	1	3.21
Класикбанк	66	60.60	1	3.624402	2	0.723828	2	2.62
Банк Велес	64	96.58	3	2.571352	3	0.609391	3	1.57
Банк Фамільний	62	110.59	7	1.694866	5	0.524876	4	0.89
Міжнародний Іпотечний Банк	9	950.52	8	1.618430	4	0.526225	5	0.85
Комерційний Індустріальний	59	159.82	6	1.697865	6	0.446052	6	0.76
СБРФ	37	448.46	5	1.733983	7	0.423028	7	0.73
Укоопспілка	56	201.26	4	1.748870	9	0.402569	8	0.70
Ікар-Банк	57	63.03	9	1.584009	10	0.399960	9	0.63
Земельний Капітал	63	65.70	10	1.527222	8	0.406292	10	0.62

Джерело: <http://www.ufs.com.ua>

окремі українські компанії чудовим об'єктом для інвестицій, хоча й їм недоступний високий міжнародний кредитний рейтинг. Все це обумовлює необхідність розвитку і широкого використання на внутрішньому ринку систем національних рейтингів, в т.ч. банківських.

Серед вітчизняних рейтингових систем заслуговують на увагу розробка рейтингового агентства "Прозора Україна", методики оцінки надійності банків, створені фахівцями журналу "Експерт" і журналу "Вісник НБУ" (за участю аналітиків журналу "Компаньйон") тощо. Зокрема, національна шкала кредитних рейтингів компанії "Кредит-Рейтинг" побудована без урахування суверенного ризику, вплив якого однаковий для всіх, і призначена для використання інвесторами і позичальниками на фінансовому ринку України. В методиці групи банківських експертів [2] до множини показників оцінки надійності банку введено параметри, які характеризують проблемні кредити, загальні активи, відкрити валютну позицію. Перевагою методики є врахування не лише загальної динаміки зміни показника миттєвої ліквідності, а й амплітуди його коливань.

В якості критеріїв оцінки діяльності банку часто використовуються економічні нормативи, встановлені НБУ. При цьому застосовуються методи оцінки фінансового стану банку, створені за рекомендаціями Світового банку, Базельського комітету з банківському нагляду, науковців. Банки країни стабільно дотримуються заданих нормативів. Так, адекватність регулятивного капіталу банківської системи кілька років перевищує рекомендації, однак його рівень з 2003 р. демонструє тренд на зменшення. Тому факт дотримання нормативів не завжди дозволяє зробити обґрунтовані висновки щодо надійності банку.

Значно вища достовірність рейтингу надійності банків, який визначається НБУ в процесі виконання своїх наглядових функцій. Він ґрунтується на аналізі даних синтетичного та аналітичного обліку і на результатах документальних перевірок на місцях. Проте ця інформація не публікується у ЗМІ, а використовуються органами НБУ для запобігання банкрутств банків. Крім того, вже за своєю специфікою, ця система не може бути оперативною.

Публічність і доступність будь-якому користувачу Інтернет — вагомим перевагам рейтингу банків за даними Асоціації українських банків (АУБ) у проєкті "Український фінансовий сервер". Однак комплексна оцінка не проводиться — рейтинг (вірніше, ренкінг) визначається місцем банку в звичайних списках, відсортованих у порядку зменшення одного з показників (фінансовий результат, капітал тощо) або коефіцієнтів (ліквідності, рентабельності тощо). Такий спрощений підхід, як свідчить аналіз (табл. 1), призводить до оцінок, які неадекватні реальному стану і можливостям банку. Як бачимо, у рейтингах "Загальна ліквідність", "Достатність капіталу", "Надійність" найбільші банки мають досить низькі результати, в той час як середні і малі банківські установи займають чільні місця.

В Україні уніфікованого підходу щодо оперативного рейтингового ана-

лізу діяльності банків ще не розроблено. Серед науковців і банківських практиків не існує єдиної думки щодо показників та методології застосування рейтингових систем. Вітчизняні інформаційно-аналітичні та рейтингові агентства публікують в ЗМІ, як правило, лише номерні рейтинги, які ґрунтуються на доступній офіційній звітності банків, періодичній інформації НБУ і АУБ про загальні показники діяльності банків. Аналіз свідчить, що ці дані не дають можливості здійснити комплексну оцінку діяльності банків і встановити їх реальні рейтинги.

Таким чином, вищевикладене свідчить про те, що регулярне визначення об'єктивних рейтингів діяльності банків на основі реальних економічних показників є досить актуальним завданням. Адекватність таких рейтингів залежить не лише від ймовірності звітних даних, а й від міри деталізації всіх аспектів фінансово-економічної діяльності банків множиною показників, які представляють собою інформаційну модель системи рейтингового аналізу. Система комплексної рейтингової оцінки діяльності банків стане інструментом інтегрованої оцінки банківських установ, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності кожного банку і забезпеченню фінансової стабільності банківської системи України.

Кожна з розглянутих нами методик, маючи свої переваги і недоліки, може бути вдосконалена у процесі практичного застосування банками і рейтинговими агентствами. Суттєве підвищення якості рейтингових систем може бути досягнуто завдяки комплексному використанню найбільш адекватних методик і шляхом об'єднання різних поглядів на оцінку діяльності банку в один інтегрований показник. На нашу думку, один із способів вирішення цієї задачі полягає у створенні рейтингової системи оцінки економічної

спроможності банківських установ на ринку фінансових послуг, в основу якої буде покладено комплексне дослідження їх конкурентоспроможності та ефективності. Адже конкурентоспроможність і ефективність — це системні критерії, які характеризують як поточну діяльність банку, так і його стратегічний потенціал, а складні причинно-наслідкові зв'язки між ними дозволяють комплексно врахувати при оцінці діяльності банку такі ключові параметри, як результативність і фінансова стійкість, ділова активність і надійність, ресурсне, кадрове і технологічне забезпечення банку.

Література:

1. Белоусов В.А. Анализ конкурентоспособности фирмы. — М.: Маркетинг в России и за рубежом, № 5(25), 2001.
2. Гладких Д. Основные показатели финансовой стабильности банковских учреждений // Вісник НБУ. — 1999. — № 10. — С. 29—33.
3. Кривенс Дэвид В. Стратегический маркетинг, 6-е издание: Пер. с англ. — М.: Изд. дом "Вильямс", 2003.
4. Максимов И. Оценка конкурентоспособности промышленного предприятия. — М.: Маркетинг, № 3, 1996.
5. Панова Г.С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. — М.: Финансы и статистика, 1996. — 272 с.
6. Томпсон-мл. Артур А., Стрикленд А., Дж. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа, 12-е издание: Пер. с англ. — М.: Изд. дом "Вильямс", 2003.
7. Фатхутдинов Р.А. Организация производства: Учебник. — 2-е изд. перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2005. — 528 с.
8. Хасби Д. Стратегический менеджмент: Учеб. пособие. — М.: Контур, 1998.
9. Ширинская Е.Б. Финансово-аналитическая служба в банке: Практическое пособие. — М.: ФБК-ПРЕСС, 1998. — 144 с.